

Mustafa Sevim¹, Nursena Yabalar², Selin Ece Tahan³, E. Özge Kanyılmaz⁴, Mehmet Emre Kekeç⁵, Murat Demirci⁶, Özlem Coşkun⁷, Berrak Ç. Yeğen⁸

DOI: 10.17942/sted.1183836

Geliş/Received: 03.10.2022
Kabul/Accepted: 01.09.2023

Özet

Amaç: COVID-19 pandemisinin ve pandemi sırasında sağlıkta şiddetin birinci ve altıncı sınıftaki tıp öğrencilerinin ve hekimlerin motivasyon ve kariyer planlarına yönelik etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma, 24 Mayıs-16 Haziran 2021 tarihleri arasında, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyan birinci sınıf öğrencileri ile bu üniversitelerin eğitim ve araştırma hastanelerinde çalışan altıncı sınıf öğrencileri (intörnler) ve hekimlerine yönelik açık uçlu, çoktan seçmeli ve Likert ölçekli 31 sorudan oluşan çevrimiçi anketle gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Çalışmaya 228 birinci sınıf, 136 altıncı sınıf öğrencisi ve 112 hekim (toplam 476 kişi) katılmıştır. Son sınıf öğrencilerinin %44,6'sı, hekimlerin ise %51,4'ü COVID-19 pandemisinin kariyer planlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. İntörnlerin %54,3'ü pandemi döneminde yeteri kadar deneyim kazanamadıklarını ve bundan dolayı mesleki olarak yetersiz hissettiklerini, %68,7'si ise hastanede aktif rol almış olsalardı kendilerine güvenlerinin daha yüksek olacağını belirtmiştir. Tüm katılımcıların %55,3'ü hekim ve hekim dışı sağlık personeline yönelik şiddetin pandemi döneminde arttığını düşünürken, %86,8'i şiddet olaylarından dolayı motivasyonlarının azaldığını, %63,2'si şiddete rağmen mesleklerini bırakmak istemediklerini belirtmiştir. Ancak, kariyer planlamaları ile ilgili cevaplarında katılımcılar ağırlıklı olarak yurt dışı planlarından bahsetmişlerdir. Katılımcıların mesleğe yönelik motivasyonlarının COVID-19 sürecinde olumsuz etkilenmesinde sağlık çalışanlarının mesleğe yönelik tutumları (%40,5) ve hasta ve hasta yakınlarının tutumları (%70,7) etkili olmuştur.

Sonuç: COVID-19 pandemisi ve pandemi sırasında artış gösteren şiddet olayları hekimlerin ve öğrencilerin kariyer planlarını ve mesleklerine yönelik motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Şiddet, Hekimler, Tıp öğrencileri, Kariyer seçimi, Motivasyon

Abstract

Objective: It was aimed to evaluate the effects of the COVID-19 pandemic and the violence against healthcare professionals during the pandemic on the motivation and career plans of first-year and sixth-year medical students and physicians.

Methods: This cross-sectional survey was conducted at Marmara University School of Medicine and Gazi University School of Medicine. All first-year students of the medical faculty, interns and physicians were asked to complete an online questionnaire, created by SurveyMonkey, which has 31 questions and consists of demographic, open-ended, multiple choices, Likert scale questions.

Results: Two hundred twenty-eight first-year, 136 sixth-year students and 112 physicians (476 in total) participated in the study. Nearly half of the interns (44.6%) and physicians (51.4%) stated that the COVID-19 pandemic has negatively affected their career plans. The interns (54.3%) stated that they did not gain enough experience during the pandemic period and therefore have felt inadequate, and they declared that their self-confidence would be higher if they have taken a more active role in the hospital (68.7%). Of all participants, 55.3% thought that violence against healthcare professionals has increased during the pandemic period, and their motivation was reduced due to violence (86.8%). Despite the increased violence, 63.2% of the participants stated that they did not want to leave their profession. However, in their explanations about their career planning, the participants mostly indicated their plans on working abroad. Participants also stated that their loss of motivation was due to the attitudes of healthcare professionals related with their profession (40.5%) as well as the attitudes of patients and their relatives (70.7%) during the COVID-19 period.

Conclusion: The COVID-19 pandemic and the violence that has escalated during the pandemic has adversely affected the career plans and motivations of physicians and students.

Key Words: COVID-19, Violence, Physicians, Medical students, Career choice, Motivation

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0002-3992-7335)

² Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi (Orcid no: 0000-0001-7867-2673)

³ Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi (Orcid no: 0000-0002-3487-2582)

⁴ Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi (Orcid no: 0000-0002-4647-0070)

⁵ Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi (Orcid no: 0000-0003-4593-4782)

⁶ Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0002-8835-9557)

⁷ Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0001-8716-1584)

⁸ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalı (Orcid no: 0000-0003-0791-0165)

Giriş

SARS-CoV-2 virüsünden kaynaklanan bir enfeksiyon hastalığı olan Koronavirüs hastalığı (COVID-19), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından COVID-19 pandemisi olarak ilan edilmiştir (1). COVID-19 pandemisi büyük etkileri beraberinde getirmiş ve sağlıkta, eğitimde ve sosyal alanlarda önemli değişikliklere sebep olmuştur. Pandemiyle birlikte birçok ülkede yüz yüze eğitime ara verilmiş ve süreç uzaktan eğitimle yönetilmeye çalışılmıştır. Birleşmiş Milletlere göre eğitim-öğretimdeki değişiklikler 770 milyon öğrenciyi etkilemiştir (2). Türkiye’de 2020 Mart ayının ilk haftalarında COVID-19 vakalarının görülmesinden sonra 16 Mart 2020 tarihinden itibaren eğitime ara verilmiştir (3). Sonrasında ise, başka ülkelerdeki fakültelerde olduğu gibi ülkemizdeki tıp fakültelerinde de uzaktan eğitim modeline geçiş yapılmıştır. Bu olağanüstü koşullar nedeniyle, tıp eğitimcileri ve öğrencileri pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Eğitimciler pandemi koşullarına hazırlıksız yakalanmış ve eğitim stratejilerini değiştirmek durumunda kalmıştır. Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencileri sınıf ve laboratuvar ortamını görmeden, sosyal çevreden yoksun tıp eğitimine başlarken, son sınıf öğrencileri de yeterli klinik deneyim kazanmadan ve mezuniyet törenleri yapılamadan mezun olmuşlardır. ABD’de yapılan ulusal boyuttaki bir araştırma, pandemi nedeniyle klinik rotasyonların iptal olmasının öğrencilerin ilgi duydukları alanlarda klinik staj yapmalarını engellediğini ve bu nedenle öğrencilerin uzmanlık seçimlerinin etkileneceğini düşündüklerini ortaya koymuştur (4). İngiltere’de 33 tıp fakültesinde yapılan bir çalışmaya göre, pandemi nedeniyle klinik rotasyonların iptal olması son sınıftaki tıp öğrencilerinin kendilerine güvenlerini ve doktorluğa hazır olmalarını olumsuz etkilemiştir (5). Uygulamaya dayalı olan tıp eğitiminin pandeminin kısıtlamaları nedeniyle büyük oranda kampüs/hastane ortamı dışında yürütülmüş olması, öğrencilerde motivasyon kaybına ve kariyer planlarının etkilenmesine sebep olmuştur.

COVID-19 pandemisi tüm dünyada akıl ve beden sağlığını olumsuz etkilerken pandemiden en fazla etkilenen sağlık çalışanları olmuştur (6). Türkiye’deki sağlık çalışanları ise pandeminin getirdiği fiziksel ve manevi yüke ilave olarak, pandemiden önce de var olan ve pandemi

sonrasında daha da artış gösteren sağlıkta şiddete maruz kalmaktadır (7). DSÖ’ye göre “fiziksel güç ve iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulaması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” olarak tarif edilen şiddetin (8), ne yazık ki sağlık çalışanlarına karşı giderek artış göstermesi ve engellenememesi tıp fakültesine kaydolan öğrenci sayısını azaltmakta (9) ve son 10 yılda Türkiye’yi terk eden doktorların sayısını artırmaktadır (10).

Çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz dönem içinde pandemi ve şiddet sağlık çalışanlarının ve özellikle hekimlerin yaşamlarını etkilemiş ve mesleklerini sorgulamalarına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, mesleğe hazırlanan tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin, intörnlerin ve mesleklerini icra eden hekimlerin kariyer planlarının ve meslek motivasyonlarının COVID-19 pandemisi ve sağlıkta şiddetten nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma, COVID-19 pandemisinin ve sağlıkta şiddetin kariyer planlamasına ve mesleki motivasyona etkisini ölçmek amacıyla planlanmış kesitsel ve tanımlayıcı nitelikte bir çalışmadır. Bu çalışma 24 Mayıs-16 Haziran 2021 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde öğrenim gören birinci sınıf öğrencileri ile bu üniversitelerin eğitim ve araştırma hastanelerinde öğrenim gören altıncı sınıf öğrencileri (intörnler) ile bu hastanelerde görevli olan hekimlere uygulanmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Örneklem için %5’lik yanılma payı ve %95’lik güven aralığında 325 kişinin örnekleme alınması gerektiği hesaplanmıştır. Örneklemi oluşturan gruplar Marmara ve Gazi Üniversiteleri’ndeki ve ilgili üniversitelerin eğitim ve araştırma hastanelerindeki 1. sınıf tıp öğrencileri, intörn hekimler ve aktif çalışmakta olan hekimler olarak belirlenmiştir. Çalışmanın evreni 2.073 kişi olup Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde öğrenim gören birinci sınıf (sırasıyla, 205 ve 390 öğrenci) ve altıncı sınıf öğrencilerini (sırasıyla, 194 ve 344 intörn) ve bu üniversite hastanelerinde görevli hekimleri (sırasıyla, 466 ve 474 hekim) kapsamaktadır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin toplanmasında SurveyMonkey isimli çevrimiçi anket platformu kullanılmıştır. Etik kurul onayı (Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu, Protokol kodu: 09.2021.172) alınmasını takiben, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi dekanlıklarından onay alındıktan sonra katılımcılara telefon mesajı yolu ile anket linki gönderilmiştir. Katılımcılara uygulanan anket açık uçlu, çoktan seçmeli ve Likert ölçekli 31 adet sorudan oluşmuş, toplam 476 katılımcı anket sorularını çevrimiçi olarak cevaplamıştır. Ankette sorulan sorular literatür taraması sonrasında araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Hazırlık sonrasında, anket evren dışında olup doktora eğitimi almakta olan 3 hekime uygulanarak ön deneme yapılmış ve geribildirimlere göre düzenlemeler yapılmıştır. Elde edilen veriler SurveyMonkey sisteminin analiz özelliği kullanılarak yüzde dağılım (%) olarak verilmiştir.

Bulgular

Demografik Veriler

Çalışmamızda anketler evrenin tamamına (2.073

| Cinsiyet | n (%) | | | | |
|--|------------|------|------|------|------|
| Kadın | 281 (59,0) | | | | |
| Erkek | 195 (41,0) | | | | |
| Öğrenci-Hekim Sayısı | | | | | |
| 1.sınıf | 228 (47,9) | | | | |
| İntörn | 136 (28,6) | | | | |
| Hekim | 112 (23,5) | | | | |
| Pandemi Sürecinde Doğrudan Görev Alanlar (%) | | | | | |
| İntörn | 15,4 | | | | |
| Hekim | 79,3 | | | | |
| COVID-19 Sürecinde Risk Değerlendirmesi (%) | | | | | |
| Risk puanı (1:çok riskli - 5:risksiz) | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| İntörn | 30,0 | 20,0 | 10,0 | 20,0 | 20,0 |
| Hekim | 40,9 | 11,4 | 13,6 | 17,0 | 17,1 |

kişi) gönderilmiş olup birinci sınıflardan 228, intörn hekimlerden 136 ve hekimlerden 112 kişi olmak üzere toplamda 476 kişi (% 36,6) anketi yanıtlamıştır. Çalışma kapsamında yapılan ankete katılan hekimlerin % 79,3'ü, intörnlerin ise % 15,4'ü COVID-19 ile doğrudan ilişkili görev almıştır. Pandemide doğrudan görev alan hekimlerin % 40,9'u, intörnlerin ise % 30,0'ı bu süreci çok riskli olarak değerlendirmiş ve sebep olarak da "hastalığı ailelerine ve çevreye bulaştırma ihtimali", "hastalığın kendisi" ve "güvensiz ortamda çalışıyor" olmayı öne sürmüşlerdir (Tablo 1).

Tablo 2. Hekimlerin Şiddete Tanık Olma, Maruz Kalma Durumları, Şiddetin Türleri ve Kaynağı.

| | % |
|---|------|
| SON BİR YIL İÇİNDE EN AZ BİR ŞİDDETE TANIK OLMA | 38,8 |
| Hekimlerin maruz kaldıkları şiddet türleri* | |
| Sözlü | 92,6 |
| Psikolojik | 62,8 |
| Fiziksel | 20,9 |
| Cinsel | 1,3 |
| Tanık olunan şiddetin kaynağı* | |
| Hasta Yakınları | 86,5 |
| Hastalar | 57,4 |
| Yöneticiler | 25,0 |
| Hekimler | 21,6 |
| Arkadaşlar | 6,0 |
| SON BİR YIL İÇİNDE EN AZ BİR ŞİDDETE MARUZ KALMA | 52,7 |
| Hekimlerin maruz kaldıkları şiddet türleri* | |
| Sözlü | 94,6 |
| Psikolojik | 66,1 |
| Fiziksel | 10,7 |
| Cinsel | 3,6 |
| Maruz kalınan şiddetin kaynağı* | |
| Hasta Yakınları | 83,9 |
| Hastalar | 57,1 |
| Yöneticiler | 41,0 |
| Hekimler | 30,4 |
| Arkadaşlar | 5,4 |
| *Katılımcılar birden fazla seçenek seçilebilmektedir. | |

Sağlıkta Şiddete Tanık Olma ve Maruz Kalma ile Bunların Nitelikleri

Çalışmaya katılanların %38,8'i son bir yılda hastanelerinde en az bir şiddete tanık olduklarını belirtmişlerdir. Şiddetin niteliği sorulduğunda ise %92,6'sinin sözlü, %62,8'inin psikolojik ve %20,9'unun fiziksel şiddete tanık olunduğu görülmüştür. Şiddetin kaynağına bakıldığında ise

%86,5 ile hasta yakınları en çok şiddet kaynağı olarak gösterilirken bunu, %57,4 ile hastalar, %25,0 ile de yöneticilerin takip ettiği görülmüştür (Tablo 2).

Katılımcıların %52,7'si ise son bir yılda en az bir şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Maruz kalınan şiddetin niteliği açısından ise, tanık olunan şiddete benzer şekilde birinci sırada yine

Tablo 3. COVID-19 Pandemisinin Hekimlerin ve Öğrencilerin Mesleğe Yönelik Motivasyonlarına Etkisi. Öğrenci, intörn ve hekimlerin COVID-19 pandemisi ve etkilerine dair genel görüşleri (%)

| | Tamamen katılıyorum | Katılıyorum | Kararsızım | Katılmıyorum | Hiç katılmıyorum |
|--|---------------------|-------------|------------|--------------|------------------|
| COVID-19 pandemisi sürecinde mesleğe olan motivasyonum azaldı. | 54,4 | 32,4 | 4,9 | 5,6 | 2,7 |
| COVID-19 pandemisi ile birlikte sağlıkta şiddet artmıştır. | 18,5 | 36,8 | 27,3 | 16,2 | 1,2 |
| COVID-19 sürecinde hekimliği/tıbbi bırakmayı düşündüm. | 5,6 | 10,5 | 20,7 | 36,6 | 26,6 |

COVID-19'un intörnlerin ve hekimlerin meslek motivasyonlarına etkisi (%)

| | COVID-19 sürecinde mesleğe olan motivasyonum olumsuz etkilendi. | COVID-19 sürecinde mesleğe olan motivasyonum etkilenmedi. | COVID-19 sürecinde mesleğe olan motivasyonum olumlu etkilendi. |
|--------|---|---|--|
| İntörn | 44,6 | 43,9 | 11,5 |
| Hekim | 51,4 | 45,8 | 2,8 |

COVID-19 sürecinde öğrencilerin, intörnlerin ve hekimlerin mesleğe yönelik motivasyonunu etkileyen faktörler (%)

| | Olumsuz etkiledi | Etkilemedi | Olumlu etkiledi |
|------------------------------|------------------|------------|-----------------|
| Sağlık çalışanlarının tutumu | 40,5 | 26,3 | 33,2 |
| Hasta ve yakınlarının tutumu | 70,7 | 21,5 | 7,8 |

Yorumlar:

- Her zamanki can sıkıcı olaylar aynı seyirde devam etti. Değişen tek durum sözlü olarak bir miktar yüceltildik, bunun da davranışa yansımadağı sürece bir anlamı yok.
- Herkes bu süreçte dönüşümlü çalışırken biz risk altında tüm gün tam gaz çalıştık.
- Sağlık çalışanlarının (biraz zorla da olsa) özverili çalışmaları motivasyonumu artırdı.
- Yurt dışı imkanlarıyla ilgili yeni bir perspektif ve motivasyon kazandım.
- Hasta-hekim ilişkisinin arz-talep ilişkisi içerisinde, hastanın müşteri hekimin hizmet veren kişi olmadığını biliyorum.
- Hekim adayı olarak benim için önemli olan hastaların sağlığı olduğundan şiddet yalnızca beni işimi yapmakta motive eder; fakat emeklerin karşılığının bu olduğu düşüncesi beni hayal kırıklığına itti.

sözel şiddet (%94,6) bulunurken, %66,1 ile psikolojik, %10,7 ile fiziksel şiddet bunu takip etmiştir. Şiddetin kaynağı olarak ise yine tanık olunanlara benzer şekilde hasta yakınları (%83,9) ve hastalar (%57,1) en çok şiddet kaynağı olarak gösterilmiş bunu ise yöneticiler (%41,0) takip etmiştir (Tablo 2).

Katılımcılara tanık oldukları ve maruz kaldıkları şiddetin nedenine dair yorumları sorulduğunda ise "hasta ya da hasta yakınlarının anlayışsızlığı", "eğitimsizlik", "sağlık politikaları", "medyada sağlıkta şiddet haberlerinin sağlık çalışanlarının itibarını zedeleyecek şekilde verilmesi", "iletişim eksikliği" ve "sağlık hizmetlerine yönelik tepkilerin hekimlere yönelmesi" ön plana çıkan cevaplar olmuştur.

COVID-19 Pandemisinin Hekimin Mesleğine Yönelik Motivasyonuna Etkileri

Çalışmaya katılanların %86,8'i ("Katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" diyenlerin toplamı) bu süreçte motivasyonunun azaldığını belirtmiştir. Yaşanılan motivasyon düşüklüğünün sebebine bakıldığında ise, katılımcıların %70,7'si hasta ve hasta yakınlarından, %40,5'i ise sağlık çalışanlarından dolayı olumsuz etkilendiklerini belirtmiştir (Tablo 3). Sağlık çalışanlarından

olumsuz etkilendiklerini belirtenlere nedenleri sorulduğunda da "sağlık çalışanlarının yaşanan süreçler karşısında pasif kalmaları", "sağlık çalışanlarının birbirlerine yeterince değer vermemeleri", "sağlık çalışanlarının sürekli yurt dışına çıkmaktan bahsetmeleri" gibi sebepler öne çıkmıştır. Buna karşılık bu süreçte hekimlerin %51,4'ü, intörnlerin %44,6'sı kariyer planlarının pandemiden dolayı olumsuz etkilendiğini belirtmiştir (tabloda gösterilmemiştir). Olumsuz etkilenenler arasında hekimliği ya da tıp fakültesini bırakmayı düşünmüş olanların oranı %16,1'dir (Tablo 3). Diğer taraftan, pandemi sürecinin uzmanlık seçimlerini etkilediklerini söyleyen hekim ve öğrencilerin oranının ise %27,2 (tabloda gösterilmemiştir) olduğu görülmüştür. Uzmanlık seçimlerini etkileme nedenleri ya da kariyer değişikliği planlarının neler olduğu sorulduğunda ise "yurt dışında hekimlik yapmaya karar verme", "cerrahi branşlardan, dahili; dahili branşlardan ise temel branşlara yönelme" gibi cevaplarla karşılaşılmıştır.

COVID-19 Pandemisinin İntörnlerin Eğitimi Üzerine Etkileri

COVID-19 pandemisi uzmanlık seçimimi etkiledi diye yanıt veren intörnlerin oranı %27,1 idi.

| Tablo 4. COVID-19 Pandemisinin İntörnlerin Eğitimi ve Uzmanlık Seçimlerine Etkileri. | | | | | |
|---|---------------------|-------------|------------|--------------|------------------|
| (%) | Tamamen katılıyorum | Katılıyorum | Kararsızım | Katılmıyorum | Hiç katılmıyorum |
| COVID-19 pandemisine rağmen aktif intörnlük yapmak isterdim. | 37,5 | 16,7 | 15,6 | 18,8 | 11,5 |
| COVID-19 pandemisinde aktif intörnlük yapamadığım için deneyimsiz ve yetersiz hissediyorum. | 22,9 | 31,4 | 14,4 | 20,3 | 11,0 |
| COVID-19 pandemisinde aktif intörnlük yapamadığım için kendimi özgüvensiz hissediyorum. | 33,9 | 34,7 | 11,9 | 14,4 | 5,1 |
| Yorumlar: | | | | | |
| <ul style="list-style-type: none"> • Yurtdışında uzmanlık istiyorum. • Pandemiye göre değil aldığım stajlara göre karar verdim. • Cerrahi branşlar yerine temel bilimlere yöneldim. • Hala aynı branşı istiyorum. | | | | | |

Pandemi sürecinde eğitimleri aksamış olan intörnlerin %54,2'si aktif intörlük yapmış olmayı istediklerini, %54,3'ü aktif intörlük yapmadan mezun olacakları için kendilerini yetersiz ve deneyimsiz, %68,6'sı ise özgüvensiz hissettiğini belirtmiştir (Tablo 4). Evde kaldığı süreyi nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ise "TUS'a çalışmak", "online derslere katılmak", "yurt dışında denklik almak için dil çalışmak" ve "eksik derslerini tamamlamak" gibi cevaplar öne çıkmıştır.

Tartışma

Klinik bir durum olmasının yanı sıra sosyolojik bir olgu da olan COVID-19 pandemisi, tüm dünyayı etkilemiş ve beden sağlığı dışında da çarpıcı değişikliklere neden olmuştur. Pandemiden en çok etkilenen ise sağlık çalışanları ve hekimler olmuştur. Hekimlerin günlük yaşamlarını etkileyen ve mesleki etkinliklerini sorgulamaya neden olan bir diğer sosyolojik olgu da pandemiden önce var olup pandemi sonrasında da devam eden sağlıkta şiddet gerçeğidir. Dünya Sağlık Örgütüne göre %8-38 arasında sağlık çalışanı meslek hayatının bir noktasında fiziksel şiddete maruz kalmaktadır (11). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nde Aralık 2018 ile Haziran 2019 tarihleri arasında yapılan bir araştırmada, çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının %39,3'ü son bir yılda şiddete maruz kaldıklarını belirtirken; %61,1'i meslek hayatları boyunca en az bir defa şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir (12). İstanbul'da 2009 yılında yapılan başka bir çalışmada ise hekimlerin %45,6'sının şiddete maruz kaldığı ortaya konmuştur (13). Araştırmalar sağlıkta şiddet vakalarının nüfusu ve göç oranı yüksek olan yerleşimlerde diğerlerine oranla daha fazla olduğunu göstermektedir (14). Pandemi dönemine yönelik yaptığımız çalışmamızda ise hekimlerin %52,7'si son bir yılda şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Pandemi döneminde sağlık çalışanlarına yönelik oluşan olumlu havadan dolayı şiddet olaylarının daha az sıklıkta görülmesi beklenirken ve pandemide hastaneye gelen hasta/hasta yakını sayısında azalma olmasına rağmen, ne yazık ki şiddet tırmanmaya devam etmiştir. Sağlık Bakanlığı'nın yıllık aktivite raporlarına göre, Beyaz Kod uygulamasına başvuran sağlık çalışanı sayısı 2017 yılında 7.751 iken, bu sayı 2019 yılında 46.274 sağlık çalışanına 2020'de ise 72.158 sağlık çalışanına çıkmıştır (10).

Şiddetin niteliğine bakıldığında ise, Türkiye'de ve dünyada yapılan birçok çalışmada olduğu gibi bizim çalışmamızda da sözel şiddet ve psikolojik şiddet en çok karşılaşılan şiddet türleri olmuştur (15,16). Bunun yanı sıra, yine Türkiye ve dünyadaki diğer çalışmalarla benzer şekilde (17) bizim çalışmamızda da şiddetin kaynağı, en başta hasta yakını (maruz kalınan şiddet %83,9, tanık olunan şiddet %86,5) ve ikinci sırada da hastanın kendisinin (maruz kalınan şiddet %57,1, tanık olunan şiddet %57,4) olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, çalışmamızda ankete yanıt veren hekimler yöneticilerden ve hekimlerden kaynaklanan şiddetin de ciddi oranda yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Uzun yıllardır süren, giderek artan ve sağlık çalışanlarının çözülemeyen bir gerçeği haline gelmiş olan sağlıkta şiddet olgusu (14), hekimler ve hekim adaylarının mesleki motivasyonunu da etkilemektedir. Bir çalışmada katılımcıların çoğu yaşadıkları şiddet sonrası motivasyonlarının düştüğünü, işlerine eskisi gibi odaklanamadıklarını belirtmiş, maruz kaldıkları şiddetin işyerlerinde kaygı, tükenmişlik, motivasyon düşmesi, işini sorgulama gibi etkilere yol açtığını ve bunun sonucunda psikolojik destek aldıklarını belirtmişlerdir (18). Başka bir çalışmada ise sağlık çalışanı katılımcıların %88'i çocuklarının ileride doktor olmalarını istemediklerini belirtmiş ve %9'u da sebep olarak şiddeti göstermiştir (19).

Türkiye'de artarak devam eden sağlıkta şiddet olaylarına, pandemi gibi hayatın her alanını etkileyen başka bir etkenin eklenmesi sağlık çalışanlarının mesleklerine yönelik motivasyonlarını daha da olumsuz yönde etkilemiştir. Yapılan bir yüksek lisans tezi pandemi süresince çalışan sağlık çalışanlarının %72'sinin iş yükünün arttığını düşündüğünü, %52'sinin ise çalışma ortamında kendisini değerli görmediğini belirttiğini göstermiştir (20). Başka bir çalışma da, pandemi sürecindeki iş yükü artışı, çalışma saatlerinin uzaması ve yorgunluğun endişeyi ve umutsuzluğu artırarak hayat kalitesini kötü yönde etkilediğini göstermiştir (21). Bizim çalışmamızda da katılımcıların %86,8'i pandemi sürecinde mesleklerine ya da tıp mesleğine yönelik motivasyonlarının azaldığını, pandemide sağlıkta şiddetin arttığını (%55,3) ifade ederken, %16,1'i ise bu süreçte mesleği bırakmayı dahi düşündüğünü belirtmişlerdir. Her şeye rağmen, COVID-19 sürecinde mesleği ya da meslek eğitimini bırakmayı düşünmeyenlerin

oranı da %63,2'dir. Çalışmamızın sonuçları, süreçten olumsuz etkilenenlerin hasta ve hasta yakınlarının tavırlarının yanında, meslektaşlarının davranışlarından da önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymuştur. Sağlıkta şiddet olaylarından sadece sağlık çalışanları ve hekimler değil, tıp fakültesi öğrencileri de olumsuz etkilenmektedirler (22). Tıp öğrencilerinin pandemi sürecindeki depresyon oranının daha önceki araştırmalara kıyasla artış gösterdiği ve Türkiye'deki tıp fakültesi öğrencilerinin pandemi sürecindeki depresyon oranlarının diğer ülkelerdeki tıp fakültesi öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu gösterilmiştir (23). Bu sonuçlarla tutarlı olarak çalışmamızda da pandemi sürecinde aktif intörlük yapmış olmayı isteyenlerin ("Katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" diyenlerin toplamı %54,2) ve intörlük yapmadığı için kendini yetersiz, deneyimsiz ("Katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" diyenlerin toplamı %54,3) ve özgüvensiz ("Katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" diyenlerin toplamı %68,6) hissedenlerin oranı dikkate alındığında pandemi gibi benzer durumlarla tekrar karşılaşıldığında, özellikle intörnler için yapılması gerekenlerin ve alınması gereken önlemlerin tekrar incelenmesi gerektiği görülmektedir (24). Çalışmamızın gönüllük ve dijital ortam üzerinden gerçekleştirilmiş olması ve ankette yanıt vermeyenlerin araştırmayı olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilecek olması çalışmamızın önemli bir sınırlılığıdır. Bu nedenle, yüz yüze ve derinlemesine görüşmelerle ve ilgili kurumları da kapsayacak şekilde araştırmalar yapılarak ileride olabilecek olağandışı durumlar için planlamalar yapılmalıdır.

Türkiye'de çalışma koşullarındaki endişeler nedeniyle son 10 yılda Türkiye'yi terk eden doktorların sayısının dikkat çekici şekilde arttığı gündeme oturmuştur. Halk sağlığı uzmanları ve Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türkiye'deki ekonomik erimenin ve sağlık çalışanlarına karşı şiddetin yurt dışına göçe neden olduğunu ifade etmektedirler (10). Sağlıkta şiddet olaylarının artmasına paralel olarak, yurt dışında çalışabilmek için TTB'den iyi hal belgesi almak isteyen doktor sayısı 2012 yılında sadece 59 iken, bu sayı Ağustos 2022 itibarıyla 1.402'ye ulaşmıştır (25). Çalışmamızda buna işaret edecek şekilde, intörnler ve öğrenciler açık uçlu sorulara verilen yanıtlarda pandemi sürecinde yurt dışında uzmanlık

yapmak istediklerini ve buna yönelik olarak dil öğrendiklerini sıklıkla ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, Uludağ Üniversitesi 6. sınıf öğrencileri arasında yapılan araştırmada öğrencilerin yarısının yurt dışına gitmeyi planladığı, üçte birinden fazlasının Almanca dil kurslarına başvurduğu ortaya konmuştur (10).

Sonuç olarak, artan sağlıkta şiddet olaylarıyla birlikte bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkisi ağır görülen COVID-19 pandemisi, hekimler ve tıp fakültesi öğrencilerinin mesleklerine yönelik motivasyonlarını azaltmıştır. Son yıllarda artan sağlıkta şiddet olayları, pandemi sürecinin de etkisiyle hekimlerin ve hekim adaylarının, yurt dışında hekimlik yapma motivasyonlarını artırmıştır.

Teşekkür

Cemal Efe Polay'a çalışmanın planlanması aşamasındaki katkıları için teşekkür ederiz.

İletişim: Mustafa Sevim

E-Posta: sevimmustafa@gmail.com

Kaynaklar

1. World Health Organisation. Coronavirus Disease (COVID-19). Accessed October 3, 2022 at https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1.
2. Telli SG, Altun D. Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. Üniversite Araştırmaları Dergisi. 2020;3:25-34.
3. Şenol C, Bilsel A. Türkiye'de Covid-19 (Coronavirüs) pandemisinin durumu ve algoritmik hesaplama göre gelecekteki durum analizi. Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences. 2020;6(25):553-46
4. Byrnes YM, Civantos AM, Go BC, Mcwilliams TL, Rajasekaran K. Effect of the COVID-19 pandemic on medical student career perceptions: A national survey study. Medical Education Online. 2020;25:1798088.
5. Choi B, Jegatheeswaran L, Minocha A, Alhilani M, Nakhoul M, Mutengesa E. The impact of the COVID-19 pandemic on final year medical students in the United Kingdom: A national survey. BMC Medical Education. 2020;20:1-11.
6. Leo CG, Sabina S, Tumolo MR, et al. Burnout among healthcare workers in the COVID 19

- era: A review of the existing literature. *Front Public Health*. 2021;9:750529.
7. Ozdamar Unal G, Iscan G, Unal O. The occurrence and consequences of violence against healthcare workers in Turkey: Before and during the COVID-19 pandemic. *Fam Pract*. 2022 Nov 22;39(6):1001-1008.
 8. Daher M. World report on violence and health. *Le Journal Médical Libanais The Lebanese Medical Journal*. 2003;51:59-63.
 9. Xie Z, Li J, Chen Y, Cui K. The effects of patients initiated aggression on Chinese medical students' career planning. *BMC Health Services Research*. 2017;17:1-8.0
 10. Genc K. Turkish doctors emigrate amid low pay and rising violence. *Lancet*. 2022 Aug 13;400:482-3.
 11. World Health Organisation. Preventing violence against health workers. Accessed October 3, 2022, at <https://www.who.int/activities/preventing-violence-against-health-workers>.
 12. Tuğçe E, Ayoğlu F, Açıkgoz B. Sağlık çalışanına yönelik şiddet: Risk faktörleri, etkileri, değerlendirilmesi ve önlenmesi. *Turkish Journal of Public Health*. 2021;19:69-78.
 13. Özyurt A OH, Solakoğlu Z, Bilen A. Hekime yönelik şiddet nasıl önlenir çalıştay anket sonuçları. İstanbul Tabip Odası. İstanbul: İstanbul Tabip Odası. p. 31-2.
 14. Tokgöz H. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Tekirdağ il Sağlık Müdürlüğü kurumlarında sağlıkta şiddet vakaları: Namık Kemal Üniversitesi; 2019.
 15. Kumari A, Kaur T, Ranjan P, Chopra S, Sarkar S, Baitha U. Workplace violence against doctors: Characteristics, risk factors, and mitigation strategies. *J Postgrad Med*. 2020 Jul-Sep;66:149-54.
 16. Polat Ö, Çırak M. Sağlıkta şiddetin beyaz kod verileri ile değerlendirilmesi. *Medical Journal of Bakirkoy*. 2019;15:393-8.
 17. Büyükbayram A, Okçay H. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddeti etkileyen sosyo-kültürel etmenler. *Journal of Psychiatric Nursing/ Psikiyatri Hemsireleri Derneği*. 2013;4(1):46-53.
 18. Seyran F, Gözlü M, Ready FN. İş yerinde fiziksel şiddete maruz kalmış sağlık personelinin şiddet algısı ve boyutu üzerine nitel bir araştırma. *Sağlık ve Sosyal Politikalara Bakış*. 2018;2:8-29.
 19. Wu D, Wang Y, Lam KF, Hesketh T. Health system reforms, violence against doctors and job satisfaction in the medical profession: A cross-sectional survey in Zhejiang Province, Eastern China. *BMJ Open*. 2014;4:e006431.
 20. Yolvermez B. Sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisi sürecinde çalışma hayatından kaynaklanan sorunlarının incelenmesi: Sakarya Örneği. Sakarya Üniversitesi; (Yüksek Lisans Tezi), Mayıs 2021.
 21. Mert S, Peker Karatoprak A, Demirhan Y, et al. COVID-19, anxiety, and hopelessness: Quality of life among healthcare workers in Turkey. *Evaluation & the Health Professions*. 2022 2022-03-01;45:97-107.
 22. Yılmaz M, Tellioğlu M, Arıkan İ. Sağlıkta şiddet: Tıp fakültesi öğrencilerinin mesleğe bakışına etkisi. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2021;6:404-12.
 23. Çimen İD, Alvur TM, Coşkun B, Şükür NEÖ. Mental health of Turkish medical students during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Social Psychiatry*. 2021 2021-12-28:002076402110667.
 24. TEPDAD. COVID-19 nedeniyle TEPDAD tarafından yapılan önerilerin tümü. Accessed October 3, 2022 at <https://www.tepdad.org.tr/announcement/9>
 25. Türk Tabipleri Birliği. 2020-2022 Çalışma Raporu. Accessed October 3, 2022 at https://ttb.org.tr/yayin_liste.php?Guid=1f2a68a0-8730-11e7-aa09-54b29146220c.